

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Львівський державний університет фізичної культури

Кафедра гуманітарних дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету туризму

_____ доц. Холявка В. З.

« _____ » _____ 2018 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ОСНОВИ РИТОРИКИ»

для здобуття ОКР «бакалавр»

за спеціальностями: 242 – «Туризм»

073 – «Менеджмент»

Львів – 2018 рік

Гузенко І. І. Робоча програма навчальної дисципліни «Основи риторики» для здобуття ОКР «бакалавр» за спеціальностями: 242 – «Туризм», 073 – «Менеджмент». – Львів, 2018. – 26 с.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Гузенко Ірина Іллівна,

ст. викладач кафедри гуманітарних дисциплін

РЕЦЕНЗЕНТ: кандидат історичних наук, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін ЛДУФК проф. Полянський О. А.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін

Протокол від «31» серпня 2018 року №1

Завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

кандидат історичних наук, професор _____ Полянський О. А.

Схвалено Вченою радою факультету туризму

Протокол № 1 від жовтня 2018 р.

«__» _____ 2018 р.

Декан _____ Холявка В. З.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрямок підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань:	Нормативна	
	Напрямок підготовки:		
Змістових модулів – 1	Спеціальності: 242 – «Туризм» 073 – «Менеджмент»	Рік підготовки:	
		1-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – реферат, конспект самопідготовки		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		I-й – для студентів факультету туризму	-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр	Лекції	
		14 год.	год.
		Семінарські	
		16 год.	год.
		Самостійна робота	
		60 год.	год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: залік			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

2.1. Мета дисципліни

Мета курсу «Основи риторики» полягає в удосконаленні словесної діяльності, формуванні вміння послуговуватися набутими знаннями у повсякденному житті.

2.2. Завдання дисципліни

1. Вивчення видів ораторського мистецтва, стилів мовлення.
2. Опрацювання теорії ораторського мистецтва.
3. Ознайомлення із критеріями культури мови, різновидами невербальної комунікації.
4. З'ясування ораторських вмінь і навичок у контексті професійної діяльності.

2.3. Очікувані результати

Студент повинен знати:

1. Сутність та особливості основ риторики.
2. Особливості міжособистісного спілкування.
3. Закони і жанри риторики.
4. Критерії культури мови.
5. Практичні аспекти риторики.
6. Вимоги до вживання риторичного слова у спортивній сфері.
7. Методику та етапи підготовки промови.
8. Риторичні комунікативні ситуації у спортивній сфері.
9. Ораторські прийоми у літературній мові.
10. Загальні вимоги до усного спілкування.
11. Мовленнєвий етикет українського народу.

Студент повинен уміти:

1. Формувати власні ораторські уміння та навички.
2. Володіти риторичними навичками оратора.
3. Удосконалювати ораторські уміння та навички у контексті професійної діяльності.

4. Володіти основами техніки мовлення.

5. Фахово спілкуватися, послуговуватися набутими знаннями у повсякденному житті.

6. Володіти нормами української літературної вимови.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години/3 кредита ECTS.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Основи риторики.

Тема 1. Риторика як предмет. Закони і жанри риторики

Предмет і основні завдання риторики. Риторика – наука про ораторське мистецтво, про способи переконання та ефективні форми впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей.

Поетика, мовознавство, літературознавство, етика, філософія, естетика, психолінгвістика, психологія, логіка, фізіологія.

Сучасна риторика охоплює питання: підготовка до виступу; побудова і виголошення промови; стиль і виклад промови; культура і техніка мовлення; особистість промовця.

Ознаки сприйняття повідомлення: знання тематики зустрічі; акцент уваги на важливих словах; зміна голосу; зміна темпу мовлення; паузи до і після важливих слів; чітке формулювання конкретних завдань; логічно-послідовний виклад матеріалу; впевненість у висловленні своїх думок; створення атмосфери довіри та взаєморозуміння; керування своїми емоціями.

Комплекс вимог до оратора. Риторичний трикутник: оратор, аудиторія, промова.

Закони риторики. Концептуальний закон – винайдення задуму, ідеї. Мисленнєво-мовленнєва діяльність людини. Мовлення. Концепція.

Закон моделювання аудиторії – системне вивчення аудиторії на основі соціально-демографічних (стать, вік, національність, освіта, професія, склад сім'ї), соціально-психологічних (мотиви поведінки, потреби, рівень розуміння

предмета) та індивідуально-особистісних ознак (спосіб мислення, особливості характеру, тип темпераменту, ступінь розвитку основних функцій).

Стратегічний закон передбачає системну побудову програми впливу на конкретну аудиторію. Завдання – плановий результат впливу на аудиторію. Формулювання тези – система коротких відповідей суб'єкта на поставлені запитання.

Тактичний закон передбачає систему дій з підготовки ефективної реалізації стратегій. Складові закону: аргументація і активізація мислення аудиторії. Ефективність аргументації залежить від: компетентності ратора; наявності у ратора філософсько-логічної бази; керування власними емоціями та почуттями; знання особливостей аудиторії. Активізація мислення передбачає дії: зацікавити аудиторію; викликати її на роздуми і вивести на рівень обговорення. Досягається використанням: а) аудіовізуальних засобів (графіки, таблиці, малюнки, схеми), динамічних (відеоматеріали і т. ін.); б) реклами; г) проблемного введення матеріалу, чітко сформульованого завдання, активного спілкування, яскравих прикладів; логічними та психологічними методами. Логічні методи — способи розгортання тези: багаторазове повторення тієї самої думки, щоразу збагаченої новою інформацією; ступеневий спосіб (від загального до конкретного і навпаки); соціативний спосіб (розгортання тези у вигляді поєднання у свідомості різних образів). Психологічні методи: «запитання — відповідь»; психологічна пауза.

Мовленнєвий закон передбачає вираження думки у дієвій словесній формі (ДСФ). Комунікативні якості мовлення. Правильність – володіння нормами літературної мови (орфоепічними, орфографічними, граматичними, лексичними). Виразність – засоби художньої образності (порівняння, епітети, метафори), фонетичні засоби (інтонація, тембр голосу, темп мовлення, дикція), приказки, прислів'я, цитати, афоризми, крилаті слова та вирази, синтаксичні фігури (звертання, риторичне запитання, градація, повтор, період). Ясність мовлення зумовлена точністю мовлення. Точність мовлення розвивається в роботі із словниками, навчальною, науковою літературою, шляхом аналізу власного та

чужого мовлення. Стислість формує уміння говорити суттєво. Дієвість словесної форми визначається її доцільністю.

Закон ефективної комунікації передбачає систему дій суб'єкта з метою налагодження контакту на всіх етапах риторичної комунікації. З метою встановлення і збереження контакту необхідна система дій: управління поведінкою аудиторії (уміння зчитувати інформацію від аудиторії через різні стимули); управління власною поведінкою (уміння суб'єкта узгоджувати свої жести, міміку та інші рухи тіла із задумом).

Жанри риторики. Академічний жанр – ораторська діяльність науковця та викладача, який доповідає про результати дослідження або популяризує досягнення науки. Різновиди академічного красномовства: академічне (наукова доповідь, реферат, огляд, дискусія); красномовство вищих навчальних закладів (лекція, цикл лекцій); шкільне красномовство (шкільна лекція, розповідь, опис, бесіда). Головні риси академічного красномовства: доказовість, бездоганна логічність, точність мислення, чітка термінологія. Лекція – основний жанр академічного красномовства. Форми діалогу із слухачами: колоквіум, дискусія, диспут, усна рецензія, обговорення і т. ін.

Соціально-побутовий жанр – влучне, гостре або урочисте слово з приводу важливої події у приватному житті або у певній ситуації. Різновиди: ювілейна, похвальна промова, усна побутова оповідь, тост.

Лекційно-пропагандистський жанр. Різновиди: Лекція-інформація містить повідомлення про невідомі слухачам факти. Лекція-інструктаж готує слухачів до виконання роботи. Лекція-показ – розповідь про методи роботи із показом, як необхідно цю роботу виконувати. Лекція-бесіда має діалогічну спрямованість. Науково-популярні лекції містять у собі, крім логічно побудованого наукового змісту, елементи експресивно-емоційні, які сприяють формуванню переконання. Лекція-репортаж – розповідь про побачене під час екскурсії. Лекція-спогад присвячена подіям історії, учасником чи свідком яких був оратор.

Дипломатичне красномовство. Різновиди: промова на міжнародній конференції; промова в процесі дипломатичного акту. Характерні ознаки:

мисленнево-мовленнєва та комунікативна культура, правильна вимова, вільне володіння рідною та іноземною мовами, ясність мислення і мовлення, точність, стислість, доцільність мовлення, розвинене чуття мови, високий загальнокультурний рівень, освіченість, інтелігентність, індивідуальний стиль мовлення, спілкування.

Військовий жанр. Мовні ознаки: лаконізм, наближеність до розмовного мовлення, оригінальність, доцільність, кмітливість, дотепність, насиченість прислів'ями, приказками, афоризмами. Різновиди: промова-наказ, інструктивна промова, виступ на військово-політичну тему, заклик.

Рекламний жанр – різновид соціально значущого красномовства, продуктом якої є словесний твір – рекламний. Основні риси – зміст і зовнішнє оформлення.

Аспекти діалогу: логічний (суттєва форма мислення), соціологічний (між різними соціальними групами), лінгвістичний (сутність словесної творчості, структура, функції мови), психологічний (аналіз душевного стану співрозмовників), історичний досвід (осмислення багатих за змістом, яскравих за формою взірців), педагогічний (ведення творчого діалогу, висловлювання ідей), політологічний (застосування, з'ясування ідейно-політичних моментів у різних формах діалогу).

Тема 2. Ораторське мистецтво у Стародавньому світі: у Стародавньому Єгипті; у Стародавній Індії; у Стародавньому Китаї; у Стародавній Греції; у Стародавньому Римі.

У Стародавньому Єгипті продукували силу документів на папірусі, записували релігійні твори, закони. Започаткована цікава і багата художня література. Юридичні та політичні норми були осмислені єгиптянами як Маат – божественний порядок та істина. Використовувалася політична риторика. «Золоте ім'я» фараона по-різному інтерпретувалося в багатьох етикетних формулах: «Владика Обох Земель», «Великий Бог» та ін.

У Стародавній Індії існувала багата релігійна, наукова та художня література на численних мовах Індостану, домінувало поетичне слово. Сформувалася одна з найзначущих у світовому масштабі науково-філологічних шкіл. Існували теоретичні посібники («Поетичні прикраси»). Риторичне й художнє не розрізняли, фонетичні та стилістично-синтаксичні прийоми ототожнювали з атрибутами художнього слова. Давньоіндійська поетика містила елементи, які можна трактувати і як риторичні прийоми. Політична риторика Стародавньої Індії, реалізувалася передусім у царських написах. Глибока філософічність і яскрава образність характерні для стилю священних книг. У розвитку релігійної риторики Індії слід виокремити тексти буддизму. Давньоіндійському релігійному красномовству властивий особливо жорсткий ритуалізм. Існували збірки опису домашніх обрядів і ритуальних заклинань.

У Стародавньому Китаї розвинулися багата література та складна ієрогліфічна писемність, витонченість звичаїв і ускладнена церемоніальність у спілкуванні. У III тис. до н.е. виникають записи промов царів, які були взірцем для майбутніх поколінь. Згодом ці тексти було згруповано в «Книзі передань», «Промовах царств» та «Промовах царств, що борються». У текстах присутні риторичні звертання до пращурів, військове красномовство, дипломатичні промови. Теоретичні надбання Конфуція започаткували китайську дидактику. Конфуцій вбачав основу життя у дотриманні церемоніалів, покликаних оберігати існуючий лад, забезпечувати гуманність. Усе це стало передумовою виникнення та розвитку риторичної традиції. Конфуціанські повчання – типова риторика морально-етичного характеру. Конфуціанські ідеї живили собою велику й багату художню літературу Китаю. Серцевиною конфуціанського літературного тексту є власне риторика, пряме повчання, життєві приклади.

Вимоги до промови: лаконічність, розумова й емоційна насиченість, відповідальність за кожне слово.

Найбільшим теоретиком і вчителем красномовства у V ст. до н.е. у Стародавній Греції був Горгій. У 427 році він прибув в Афіни. Його промови містили багато нового: речення з однаковими закінченнями, метафори і

порівняння, ритмічне членування мови і рима наближали його мову до поезії. Ці прийоми зберегли назву «Горгіанські фігури».

Лісій (біля 415-380 р. до н.е.). Йому приписують приблизно 400 промов, з них до нас дійшли лише 34. Характерні риси риторичного стилю Лісія чітко відзначаються древніми критиками. «Виступи його прості, логічні і виразні, фрази короткі і побудовані симетрично, ораторські прийоми вишукані і витончені». Лісій заклав основу до жанру судової мови, створивши своєрідний еталон стилю, композиції та самої аргументації. Заслуги Лісія у створенні літературної мови античної прози.

У середині V ст. до н. е. у Греції виникає софістика – уміння хитромудро сперечатися. Софісти стали засновниками риторики. Основним полем діяльності софістів були Афіни, де процвітали усі жанри красномовства, особливо судовий.

Горгій мав свою школу. Одним із найвідоміших учнів Горгія був Ісократ (V-VI ст. до н. е.), стилю якого властиві пишнота періодів і чіткість логіко-ритмічної побудови промови. Ісократ заснував в Афінах школу красномовства, що обслуговувала суд, політичне життя, а також мала вплив у сфері філософії та мистецтва. Ця школа виробила канон побудови ораторського твору, за яким твір поділяли на вступ, виклад теми, спростування аргументів опонента та висновки. Ісократ вперше підніс риторичку на рівень дисципліни, що увінчує курс навчання.

Сократ жив у Афінах у 470-399 р. до н. е. Він вперше ввів поняття особистого сумління («даймон») і прославився висловом «Я знаю, що я нічого не знаю». Практикував метод евристичної бесіди. Сократ шукав правди. Навчав коротко задавати питання, лаконічно відповідати. Сократ не залишив після себе жодного написаного тексту. Його методи навчання дійшли до нас завдяки його учневі – Платону.

Платон (V-IV ст. до н. е.) заснував вчення про світ ідей як основу буття. Платон (427-347 р. до н. е.) виділяв два види здібностей, властивих ораторові: здатність звести все до єдиної ідеї; здатність проаналізувати. Платон наголошував на емоційній переконливості мовлення. Не вважав надто важливими логічні докази. Він першим звернув увагу риторів на психологію слухачів і розробив

теорію сприйняття. Усний діалог Сократа він подав у жанрі писемної мови. Відомі його діалоги «Горгій», «Софіст», «Закони». Платон заснував в саду грека Академа школу, яка називалась академією, а її учні академіками.

Арістотель (384-322 рр. до н.е.) давньогрецький філософ. Упродовж 20-ти років відвідував академію Платона. У 335 р. до н. е. заснував власну школу. Написав твір «Риторика» (у трьох книгах). У праці «Риторика» знайшли обґрунтування: загальні принципи риторики; обистість оратора, специфіка його аудиторії; техніка, спосіб висловлювання думки ратора; правдоподібність як основна умова викладу подій. Арістотель вчить прийомам переконання, наголошує на логічних доказах. Трактати Арістотеля «Поетика» і «Риторика» склали цілісне вчення про ідеальні норми словесного виразу.

Демосфен (IV ст. до н. е.). Народився в Афінах у 384 р. до н. е. Стиль Демосфена надзвичайно експресивний. У суді Демосфен виступав як адвокат.

У Стародавньому Римі заняття риторикою було сферою законодавства, політики, влади, консулів, сенаторів. Основним методом навчання у римських риторичних школах було заучування кращих промов видатних грецьких і римських ораторів та їх декламація. Навчальними посібниками були збірки декламацій (тексти зразків з техніки риторики) та риторичні задачки з різноманітними завданнями з побудови промов.

Марк Туллій Цицерон народився 3 січня 106 р. до н.е. у місті Арпінум. Цицерон був водночас судовим адвокатом і політичним оратором. Написав у стилі критичного діалогу твір «Про оратора» (91 р. до н. е.). У праці «Про оратора» Цицерон створив риторичний ідеал оратора. У трактаті Цицерона «Оратор» висвітлено практичні питання риторики та ораторський досвід праці з мовним матеріалом. Цицерон створив власний ораторський стиль, у якому поєднав простоту, безпосередність і пишність, інтелект, логіку і почуття. Цицерон був неперевершеним промовцем і геніальним письменником. Він залишив 58 промов, 19 трактатів з риторики, політики, більше як 800 листів. Він виголосив понад 100 промов, тексти 57-ми збереглися.

Гай Юлій Цезар (100 р. до н. е.). засновник Римської імперії, військовий полководець, політик, письменник. Найвідоміший твір Цезаря «Записки про галльську війну».

Марк Фабій Квінтіліан був прихильником педагогічної риторики. Вважав, що вирішальне значення для розквіту красномовства має особистість оратора, його освіта і моральність, заняття філософією, вишуканість у мовленні. Про це він написав у праці «Ораторська освіта». Квінтіліан написав 12 риторичних книг під загальною назвою «Інститут ораторства».

Тема 3. Ораторське мистецтво в Україні

Ораторське мистецтво Київська Русь пізнала з кращих зразків візантійської літератури та літератур південних слов'ян. Особливо популярними були Псалми, Притчі, Проповіді, Послання, богослужбні варіанти Євангелій. Відомі були твори Отців Церкви та ряд житій святих, твори на історичні та наукові теми. Першим із власне українських житій було житіє князів Бориса й Гліба (XI ст.).

Видатними ораторами Київської Русі були: митрополит Іларіон (XI ст.), Климент Смолятич (XII ст.), Кирило Туровський (XII ст.).

Князь Володимир Мономах (XI ст.) написав «Повчання» для своїх дітей, «Повчання Володимира Мономаха». Найвидатніша пам'ятка давньоукраїнської літератури, що відображає й київські реалії епохи, й сам лад риторичної культури того періоду «Слово про Ігорів похід».

Українське красномовство в XIII-XVII ст. Церковне красномовство не втрачало свого високого рівня. Одним з найяскравіших його прикладів є «Слова» єпископа Серапіона, виголошені в годину татарської навали у Дмитрівському соборі м. Володимира, де владика Серапіон створив високі зразки трагічного гомілетичного стилю, які навіки увійшли до скарбниці давньоукраїнської риторики. У текстах неважко вловити інтонації народного, фольклорного плачу.

Риторика ввели в програми навчання в Україні; коли постала проблема створення власної української держави. Вивчення риторики стало засобом піднесення духовної активності народу.

В Україні часів (XVI-XVIII ст.) виникають братства, які ставлять за мету оборону православної віри та культури. Православні братства, започатковували школи та книжність. У братських школах інтенсивно вивчали риторику.

Митрополит Київський Петро Могила, на основі Київської братської школи заснував Академію, яка не поступалася тодішнім західноєвропейським університетам. В Академії вивчення риторики входило до програм найвищого освітнього рівня поряд з богослов'ям, філософією та поетикою.

Київська школа риторики (XVII-XVIII ст.). Риторика в Україні розвивалася на основі античної та західно-католицької традицій, що було започатковано митрополитом Петром Могилою.

Твір ректора Києво-Могилянської академії Йоанікія Галятовського «Ключ розуміння»(1659) став першим друкованим посібником з гомілетики, куди увійшли вибрані проповіді автора.

Видатним українським ритором XVIII ст. був Феофан Прокопович. У Києво-Могилянській академії він читав курси поетики та риторики. Створив «Духовний регламент» у якому блискуче виклав основні правила красномовства. Він навчав, як повинен триматися проповідник під час проповіді, подав взірці написання листів, мовних зворотів. Києво-Могилянська академія довгий час була єдиним вищим навчальним закладом Східної Європи. Гуманістичною спрямованістю відзначалися курси риторики. Найдавніший курс риторики Оратор Могилянський підготував у 1635 р.

Й. Кононович Горбацький; найдавнішу поетику створив А. Стерновецький (Книга про поетичне мистецтво, 1637). Автором Риторики (в десяти книгах) був Ф. Прокопович (1682-1736). В усіх вищих навчальних закладах Європи курси риторики, поетики, філософії майже до 40-х років XIX ст. викладалися латинською мовою. Таке правило існувало і в Києво-Могилянській академії.

Розвиток українського риторичного слова за часів панування Російської та Австро-Угорської імперій. М. Максимович, М. Погодін довели, що українська мова самостійна, добре розвинена мова. Після сумнозвісного циркуляра Валуєва 1863 р., у якому стверджувалося, що «никакого малоросійського язика не было, и

быть не может» і тому подібних документів розвиток українського ораторства загальмувався. Не кращим було становище і в Західній Україні. Майже вся інтелігенція в Галичині вживала вдома польську мову. Проте життя висувало й непересічні особистості, які продемонстрували пробудження українського риторичного слова.

Г. Яхимович, видатний церковний та політичний оратор першої половини ХІХст., професор богослов'я, львівський митрополит, посол до Віденського парламенту, один із засновників Головної Руської Ради у Львові (1848). М. Грушевський, провідний діяч держави та національної освіти, вчений та публіцист. Відомий як політичний оратор, який заслужено вважається одним з батьків української нації. Відомим вченим-лектором та публіцистом був М. Драгоманов, громадський діяч, один із батьків української національної ідеї.

Красне слово Т. Г. Шевченка — взірць ораторського мистецтва. Американський славіст Григорій Грабович у праці «Шевченко як міфотворець» пропонує аналіз творів Кобзаря не за тематично-проблемним методом, а за різними формальними способами подання. З головні типи: 1) риторичні, пророчі, «політичні» чи «ідеологічні» вірші, як «Послання» («І мертвим, і живим, і ненародженим...»), «Кавказ», переробки й наслідування старозавітних пророків тощо; 2) «ліричні», або «сповідальні» вірші, здебільшого короткі, написані в період заслання; 3) оповідні поезії, котрі, зазвичай, довші, хоча серед них трапляються й такі, як «Русалка» – балада на 62 рядки, поема «Катерина», «Гайдамаки», «Відьма», «Княжна», «Невольник», «Москалева криниця», «Титарівна», «Неофіти», «Марія»...

Т. Г. Шевченко підніс на високий, мистецький, художньо-риторичний рівень псалми, як неперевершені взірці ораторського мистецтва духовного спрямування. В основі поезії Т. Г. Шевченка лежить міфологічне мислення, особливе міфологічне сприйняття України. У класичній українській поезії Т. Г. Шевченко був найяскравішою інтонаційною індивідуальністю, найповніше втілював у своїй поетичній творчості національний, цілісний і живий характер з його багатющою та унікальною тембровою характеристикою. Висока ораторська

інтонація, нотки сентиментальної розчуленості, зворушеності, романтичного світосприймання лежать у природі поезії Т. Г. Шевченка, а висока романтична риторика має чи не найвищий романтичний пафос у поемі «Гайдамаки». Шевченко володів могутньою енергією красного слова, бо залучав внутрішнього співрозмовника до думання, осмислення й переживання над вічними проблемами боротьби добра і зла, правди і кривди. Геніальний поет сміливо й органічно поєднав два могутні стильові потоки – класичний і фольклорний.

Тема 4. Усне ділове спілкування

Мовленнєвий етикет українського народу. Етикет – встановлені норми поведінки і правила ввічливості у певному товаристві. Мовний етикет – система стандартних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що безліч разів повторюються у повсякденні.

Вислови етноетикету. Язичницька обрядовість. Загальнолюдські морально-етичні вартості. Етно-психологічні особливості етикетних висловів українського народу. Етнічні риси мовленнєвої поведінки. Словесні формули ввічливості в системі українського мовленнєвого етикету. Етикетні вислови – лексично обмежене коло слів. Різновиди мовленнєвого етикету: звертання, вітання, знайомство, запрошення, прохання, порада, згода, відмова, вибачення, сумнів, втішання, співчуття, комплімент, зауваження, вдячність, побажання, прощання.

Суржик. Причини порушення мовного етикету: недостатні знання етикетних норм; небажання їх дотримуватися.

Тональності спілкування. Висока функціонує у сфері формальних структур (урочисті заходи, дипломатичні прийняття); нейтральна функціонує у сфері офіційних установ; звичайна забезпечує спілкування під час офіційних зустрічей, але у випадках, наближених до побутового спілкування; фамільярна забезпечує спілкування на побутовому рівні; вульгарна спостерігається у соціально-неконтрольованих ситуаціях.

Мова – система засобів спілкування, яка існує в свідомості носіїв. Мовлення – реалізація засобів мови конкретними людьми в конкретних актах

спілкування. Спілкування – один із виявів соціальної взаємодії, в основі якого лежить обмін думками, почуттями з метою інформування. Різновиди спілкування: вербальне і невербальне, усне й письмове, міжособистісне і масове, монологічне, діалогічне, полілогічне, приватне й офіційне, інформативне й неінформативне нормативне і ненормативне, етикетне й неетикетне та ін.

Техніка спілкування – сукупність стандартів культурної поведінки, етичних норм у послуговуванні вербальними і невербальними засобами комунікативної взаємодії. Вимоги до усного ділового спілкування: точність у формулюванні думки, не двозначність; логічність; стислість; відповідність між змістом і мовними засобами; відповідність між мовними засобами та стилем викладу; вживання сталих словосполучень; різноманітність мовних засобів; доречність; виразність дикції; відповідність інтонації мовленнєвій ситуації.

Культура мови – володіння нормами літературної мови, вміння користуватись її виразовими засобами в різних умовах спілкування відповідно до мети і змісту мовлення. Словниковий запас людини.

Вимоги до складу лексики в мові службової особи: відсутність елементів просторіччя, уникання елементів професійного жаргону, багатство лексики нейтральної, загальнолітературної, володіння формулами ввічливості, правильне й доречне використання вставних слів.

Телефонна розмова. Компоненти службової телефонної розмови: момент встановлення зв'язку; виклад справи; заключні слова.

Публічний виступ. Жанри публічних виступів: доповідь; політична доповідь; звітна доповідь; ділова доповідь; промова; мітингова промова; агітаційна промова; ювілейна промова.

Вимоги до доповіді: теоретична обґрунтованість, наведення переконливих прикладів, власне бачення проблеми. План доповіді містить: вступ; основний текст; висновки.

Вимоги до мови оратора: точність формулювань, стислість, доречність, доступність, виразність, інтонація.

Тема 5. Практичні аспекти спортивної риторики

Етапи підготовки промови: вибір теми – складання плану – збирання матеріалу – запис промови – розмітка тексту знаками партитури – тренування. Чинники успіху теми: основні інтереси аудиторії, новизна теми.

Різновиди плану: простий, складний і цитатний. Простий план – це низка непоширених речень. Складний план – це поширення простого плану шляхом розгалуження основних питань. Цитатний план – план, у якому замість непоширених речень вживаються цитати, які конденсують суть питання.

Збирання матеріалу. Матеріал з власного життя: власні думки, спостереження. Матеріал, що містить чужий досвід: книги, журнали, газети.

Типи підготовки до публічного виступу: написання повного тексту промови; запис головних положень (тез та аргументів); виголошення промови експромтом.

Шляхи виголошення промови: читання за рукописом; виголошення напам'ять; виголошення з опорою на текст. Запис головних положень: 1) перші та останні фрази промови; 2) формулювання тез та аргументів; 3) цитати й цифровий матеріал.

Джерела знаходження матеріалу. Етапи роботи з літературою.

Диспозиція – розділ риторики, який вивчає структуру ораторської промови. Структура промова: 1. Вступ. 2. Головна частина. 3. Завершення. Вступ до промови – це встановлення контакту з аудиторією. Найпоширеніші прийоми у вступі: привертання уваги аудиторії; «початок здалеку»; «несподіваний вступ», цитата, яскравий приклад, комплімент, проблемне запитання. Мета головної частини – обґрунтування тез оратора. Шляхи подання матеріалу: природний; штучний. Природний шлях характеризується найменшим втручанням оратора у виклад. Штучний характеризується ієрархічністю, коли оратор сам впорядковував певний матеріал. Штучний шлях реалізується такими способами: дедуктивним; індуктивним. Мета завершення промови – закріплення оратором своїх положень у свідомості аудиторії. Найпоширеніші прийоми: формулювання висновків; апелювання, цитата, ілюстрація, подяка аудиторії.

Логіка та емоції в промові. Логіка як метод переконання аудиторії. Методи – індукція та дедукція. Індукція – хід думки від часткового до загального. Дедукція – хід думки від загального до часткового. Логіка – наука про форми та засоби висловлення думки. Логос – слово, зміст, основа, наука. Закони логіки: закон тотожності (всяка суть збігається сама із собою); закон протиріччя (жодне судження не може бути водночас істинним і помилковим); закон виключеного третього (істинним може бути або вислів, або його заперечення); закон достатньої підстави (будь-яке судження має бути належним чином обґрунтоване).

Ораторські прийоми у літературній мові. Лексичний рівень тексту. Словниковий запас людини. Культура мови оратора.

Найпоширеніші мовні помилки, яких слід уникати ораторові: неправильний наголос; неправильна вимова окремих звуків; невміння розрізняти окремі морфеми у слові; тавтологія (повторення однокореневих слів); використання плеоназмів (слів одного значення); слова-паразити; підміна тези (побудова виступу на неправильних поглядах); неврахування полісемії слова; об'єднання неспіввідносних понять; нерозрізнення об'єктів дії, визначене невмінням правильно побудувати речення чи встановити зв'язок між реченнями.

Троп – вживання слова чи виразу в переносному, образному значенні. Порівняння – зіставлення одного предмета з іншим на основі їх спільної ознаки. Епітет – образно визначає річ, людину чи дію, виокремлюючи найхарактернішу якість. Метафора – перенесення значення слова за принципом подібності на ін. Синекдоха – перенесення значення з одного слова на інше на основі кількісних відношень. Гіпербола – художнє перебільшення. Літота – художнє зменшування. Евфемізм – заміна священних, стилістично неприйнятних для якоїсь групи слів описовими синонімічними словами. Амфіболія – троп, у якому спостерігається гра непроясненим значенням слова. Асиндетон – передає статичність зображуваного явища, описуючи його з різних боків або його внутрішню динаміку. Синтаксичний паралелізм – повторення однакової структури речень. Хіазм – порядок слів, при якому спостерігається синтаксичне «перехрещення» на зразок літери Х. Риторичні питання – питання, відповідь на які вже закладено в

самому питанні. Антитеза – протиставлення антагоністичних явищ. Каламбур – гра омонімією слова. Парадокс – неочікуване судження, що розходить з логікою попереднього тексту. Епістрофа – риторична фігура, що складається з повторення одного і того ж слова чи звороту. Ремінісценція – відгомін добре відомого тексту. Метонімія – метафоричний троп, основу якого складає заміна одних назв іншими на ґрунті асоціації за суміжністю їх значень. Параномазія – стилістична фігура, що виникає на каламбурному зближенні близьких за звучанням, але різних за змістом слів. Риторичне звертання – фігура античної риторики, що виражає не лише власне звертання, а й ставлення мовця до ситуації спілкування. Риторичний оклик – фігура, що виражає захоплення. Риторичні порівняння – фігури, в яких мовне зображення особи, предмету, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, властиві для інших предметів чи осіб. Алгоритія – різновид образного називання, використовується в художній мові. Персоніфікація, уособлення – різновид метафори, в якому ознаки істоти переносяться на неістот. Іронія – різновид антифразису, в якому з метою прихованого глузування вживається слово з позитивним значенням. Тавтологія – стилістична фігура, яка утворюється в результаті повтору тих самих споріднених слів. Мейозис – протилежна гіперболі фігура, суть якої полягає у применшенні ознак предмета. Парцеляція – прийом стилістичного синтаксису, що полягає в розчленуванні цілісної змістовно-синтаксичної структури на окремі речення. Еліпс – риторична фігура, що характеризується відсутністю одного чи обидвох головних членів речення, але вони легко компенсуються контекстом. Період – риторична фігура, в якій цілісна, завершена думка подається в ускладненому реченні, багаточленному складному реченні або кількох окремих реченнях.

4. Структура навчальної дисципліни

№ теми	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
		Лекції	Семінари	Са-мо-стій-на ро-	

				бота	
Змістовий модуль I. Риторика як предмет. Закони і жанри риторики					
1.	Риторика як предмет. Закони і жанри риторики	2	2	8	
2.	Ораторське мистецтво у Стародавньому світі	2	2	8	
3.	Ораторське мистецтво в Україні	2	2	8	
4.	Формування риторичної культури особистості	2	2	8	
5.	Усне ділове спілкування	2	4	10	
6.	Норми української літературної вимови	2	2	8	
7.	Практичні аспекти риторики	2	2	10	
<i>Всього 45</i>		14	16	60	

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Риторика як предмет. Закони і жанри риторики	2
2.	Ораторське мистецтво у Стародавньому світі	2
3	Ораторське мистецтво в Україні	2
4	Формування риторичної культури особистості	2
5	Усне ділове спілкування	4
6	Норми української літературної вимови	2
7	Практичні аспекти риторики	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-------	------------	-----------------

1	Риторика як предмет. Закони і жанри риторики	8
2	Ораторське мистецтво у Стародавньому світі	8
3	Ораторське мистецтво в Україні	8
4	Формування риторичної культури особистості	8
5	Усне ділове спілкування	10
6	Норми української літературної вимови	8
7	Практичні аспекти риторики	10

7. Методи навчання

Лекції із використанням відеоматеріалів, інтерактивних методик, логічних методів, робота з науковою літературою. Словесні, наочні, практичні; евристичний, частково-пошуковий, дослідницький, метод проблемного викладання.

8. Методи контролю

Поточний контроль – відповіді та доповнення на семінарських заняттях, самостійна робота (конспект самопідготовки); проміжний контроль – написання модульних контрольних робіт, підсумковий контроль – залік.

Критерії оцінювання промов

Орієнтація в потоці інформації. Чистота мови, вміння нею послуговуватись. Дотримання норм української літературної вимови. Грамотність, логічність і послідовність викладу. Багатство словника. Дикція. Інтонація. Узгодження вербальних і невербальних засобів спілкування. Комунікативність. Вміння залучати до обговорення своїх колег. Вміння завоювати аудиторію.

Аналіз публічного виступу:

Чи зрозумілою є головна думка виступу? Чи розкрита тема? Чи тема є актуальною? Чи доповідач не ухилявся від теми? Чи витримана структура промови? (Чи вдалий початок? Чи в головній частині ґрунтовно розкрита тема? Чітко окреслені висновки?). Чи нормативною є мова виступу? (беремо до уваги:

норми літературної вимови, правильність мовлення, виразність, чіткість, тембр голосу, невербальні засоби спілкування...). Чи є цікавим виклад теми? Чи впевнено почував себе доповідач? Чи виступ є переконливим? Чи вдалося доповідачеві утримати увагу аудиторії і упродовж якого часу виступу? Чи вдалося доповідачеві встановити контакт з аудиторією? Чи зумів доповідач обрати потрібну тональність, колорит спілкування? Чи доповідач був щирим, доброзичливим? Чи використано словник мовно-стилістичних засобів? Чи були використані цитати, поетичні рядки? (що посилює емоційне сприйняття матеріалу). Речення, як одиниця мовлення, укладені досить лаконічно; завершені; зосереджують увагу слухача на актуальності теми). Зауваження (недогляди, змістовні помилки).

9. Розподіл балів, які отримують студенти

спеціальностей: 242 – «Туризм»

073 – «Менеджмент»

Змістовий модуль №1	100
Т.1-Т.8	
100	

Модуль	I модуль
семінарське заняття (відповіді, доповнення, повідомлення, тести)	0 – 6 (8 x 6 = 48 б.)
К. М. К. Р.	30 б.
Конспект самопідготовки	7 б.
Промови	5 б.
Реферат	5 б.
Есе	5 б.

Т. – теми змістового модуля.

0 – задовільно; 0,5 – задовільно; 1 – добре; 1,5 – відмінно.

10. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Навчальна програма з дисципліни.
2. Модульна робоча навчальна програма з дисципліни.
3. Комплект текстів 7 лекцій.

12. Література

Основна

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика. – Львів, 2001.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. - Львів, 1990.
3. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. — К., 1998.

4. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручн. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 384 с.
5. Вандишев В. М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: Навч. посібн. – К: Кондор, 2006. – 264 с.
6. Ільченко І.І. Основи риторики: Навчальний посібник. – Запоріжжя, ЗНУ, 2010. – 82 с. 5.
7. Корняка О. Мистецтво гречності. - К., 1995.
8. Культура української мови: Довідник / За ред. В. Русанівського. - К., 1990.
9. Коваленко С. М. Сучасна риторика: Навчально-практичний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 184 с.
10. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2007. – 232 с.
11. Кравець Л. В. Риторика як класична основа системи освіти європейських народів // Рідні джерела. — 2000. — № 4. Кравець Л. В. Риторика від джерел до сучасності // Укр. мова і л-ра. — 2000. — № 5.
12. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Підручник. – К.: Вища школа, 2006. – 310 с. 7.
13. Навчальний посібник з курсів «Основи риторики» і «Професійна риторика» / Укл. І. Гузенко. – Львів: ЛДУФК, 2006. – 76 с.
14. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2008. – 592 с.
15. Олійник О. Б. Основи ораторської майстерності: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2010. – 181 с.
16. Олійник О. Б. Риторика: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2009. – 170 с.
17. Олійник О. Б. Сучасна ділова риторика: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2010. – 166 с.
18. Програми з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / Укл. І. Гузенко. – Львів: ЛДУФК, 2006. – 148 с.
19. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. - Львів, 2001.
20. Риторика: Навч.-метод. посібн. з курсів «Основи риторики» та

«Професійна риторика» / Укл. Гузенко І. І. – Львів, 2014. – 328 с. `

21. Сагач Г. М. Риторика. – К., 2000.
22. Сагач Г. М. Золотослів. -К., 1993.
23. Стельмахович М. Український мовленнєвий етикет // Народознавство. - 1997. - № 38.
24. Томан І. Мистецтво говорити. - К., 1986.
25. Чак Є. Мовний етикет: «Щасливенько!» // Дивослово. - 1998. - № 10.

Додаткова

1. Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту. —Л., 1999.
2. Кульч З. Риторичний словник. – К., 1997.
3. Мацько Л. І. Лінгвістична риторика // Наука і сучасність. — К., 1999.
4. Овчиннікова А.П., Хаджирадєва С.К. Основи ораторської майстерності в умовах конфліктної взаємодії: Навчальний посібник. – Одеса: Пальміра, 2005. – 179 с.
5. Риторика: Загальна та судова. – К., 2002.
6. Савенкова Л. О. Комунікативні процеси у навчанні: Навч. посібник. – К.: КДЕУ, 1996.
7. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування: Навч. посібник. – К.: КДЕУ, 1997.
8. Сагач Г.М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації. – К.: Зоря, 2003. – 250 с. 10.
9. Сагач Г. М. Похвальне красномовство. – К., 1996.
10. Хоменко І.В. Еристика: мистецтво полеміки. – К.: Юрінком інтер, 2001. – 192 с.
11. Чмут Т. К. Культура спілкування. Навч. посібник – Хмельницький: ХІРУП, 1996.
12. Чулінда Л. І., Ларимський І. С. Риторична майстерність. – К., 2000.

Інформаційні ресурси

1. Онуфрієнко Г.С. Риторика: <http://nashaucheba.ru/v56330/%D0>

2. Риторика загальна та судова: Навч. Посіб. / С.Д.Абрамович, В.В.Молдован, М.Ю.Чикарькова: <http://pravouch.com/page/ritorika/ist/ist-23— idz-ax296—nf-22.html>
3. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Підручник.
libfree.com/114950447_ritorikavitchiznyana_ritorika.html
4. Колотілова Н.А. Риторика: Навчальний посібник.
http://pidruchniki.ws/15840720/ritorika/ritorika_-_kolotilova_na
5. Ткаченко Л.П. Риторика як компонент освіти в давньому Римі
http://www.nbuu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Pfto/2010_9/files/pd910_03.pdf
6. Ораторське мистецтво (Н.П.Осипова, В.Д.Воднік та ін.)
<http://books.br.com.ua/themes/7/322>
7. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Риторика»:
http://sites.znu.edu.ua/bank/index.php?action=url/view&url_id=1199